

SKOLA & FÖRÄLDRAR

LAGEN, LÄROPLAN & KURSPLANER

Prata om alkohol innehåller övningar och frågeställningar för ämnesövergripande temaundervisning med anknytning till problematiken kring alkohol och ungdomar. Till varje övning finns det en handledning för ledaren och deltagare. Allt material är utformat så att arbetet lätt kan integreras i skolans ordinarie undervisning.

Frågor som berör alkohol hör inte bara hemma bland NO-ämnena, utan kan även inordnas under andra skolämnen. I detta avsnitt beskrivs hur det alkoholförebyggande arbetet kan bedrivas inom ramen för de flesta av skolans ämnen. Diskutera gärna i skolan hur temat kan läggas upp över årskurser och ämnesgränser.

Skolans arbete inom detta tema har en stark förankring såväl i läroplan och kursplaner som i skollagen. Vanligen har lokala arbetsplaner också övergripande mål som tangerar värderingar inom området. För att kunna relatera detta material till skolans styrdokument har vi här samlat relevanta utdrag ur Skollag, Läroplan och kursplan ämne för ämne.

Skollagen

Utbildningen ska ge eleverna kunskaper och färdigheter samt i samarbete med hemmen främja deras harmoniska utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. *Ur 2 § skollagen*

Läroplan

Skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och inse konsekvenser av olika handlingsalternativ.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Eleverna skall få möjligheter att ta initiativ och ansvar. De skall ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att arbeta självständigt och lösa problem.

Kursplaner ämne för ämne

I ett flertal av kursplanerna och betygskriterierna anges vikten av personligt ansvarstagande, förståelse för det gemensamma samhällets bästa och värdet av att utveckla sin egen inlevelse, reflexion, hälsa och förståelse. I kursplanerna nämns begreppet ANT ett par gånger i samband med olika ämnen och då i formuleringar som att eleverna skall få kunskap och kännedom om drogers inverkan på hälsan. Här följer korta utdrag ur kursplaner för att visa hur *Prata om alkohols* frågeställningar kan anknytas till olika skolämnen.

Svenska

Eleverna utvecklar...

- förmågan att uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet och talet erövra medel för tänkande, lärande, kontakt och påverkan,

- förmågan att bearbeta sina texter utifrån egna värderingar och andras råd,
- förmågan att i dialog med andra uttrycka tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimulerar till att reflektera och värdera,
- sin fantasi och lust att skapa med hjälp av språket, både individuellt och i samarbete med andra.
- sin förmåga att skriva egna artiklar, insändare och formulera enkäter och intervjuer.

Samhällskunskap

Eleverna utvecklar...

- sin förståelse för hur olika intressen, ideologier och traditioner påverkar sättet att se på individ och samhälle samt hur samhällets normer och värderingar påverkar och påverkas av individen,
- förmågan att kritiskt granska samhällsförhållanden och kunna se konsekvenser av olika handlingsalternativ,
- förmågan att argumentera och uttrycka ståndpunkter samt en tilltro till den egna förmågan att aktivt delta i samhällslivet och påverka samhällsutvecklingen,
- kunskapen om och förståelse av ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald.

Religion

Eleverna utvecklar...

- sin förståelse av ställningstagande i religiösa och etiska frågor samt en grundläggande etisk hållning som grund för egna ställningstaganden och eget handlande.

Historia

Eleverna utvecklar...

- sin förmåga att bedöma olika texter, statistik och medier som tolkar och belyser historiska siffror.

Geografi

Eleverna utvecklar...

- sin förmåga att förstå människans levnadsvillkor genom vidgade kunskaper om samhälle och sambanden däremellan i olika delar av världen,
- sin kunskap om olika länders leverne och lagstiftning.

Biologi

Eleverna utvecklar...

- sin förmåga att diskutera frågor om hälsan och samlevnad utifrån relevant biologisk kunskap och personliga erfarenheter,
- kunskaper om människokroppens uppbyggnad och funktion,
- kunskaper om hur alkohol inverkar på kroppen och hälsan,
- kunskaper om hur alkoholen påverkar kroppen fysiskt och psykiskt.

Matematik

Eleverna utvecklar...

- sin förmåga att avläsa statistik för att samla in och hantera data och för att beskriva och jämföra,
- sin förmåga att jämföra, uppskatta och mäta volymer, massor och tider.

Engelska

Eleverna utvecklar...

- sin förmåga att i olika sammanhang skriftligt och muntligt kunna berätta, beskriva och förklara samt motivera sina åsikter,
- sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i engelsktalande länder och göra jämförelser med egna erfarenheter.

Idrott och hälsa

Eleverna utvecklar...

- kunskaper om vad som främjar hälsan,
- kunskaper att kritiskt bemöta missförhållanden som kan förekomma i samband med olika typer av fysiska aktiviteter samt ges förutsättningar till ett personligt ställnings tagande i idrotts- och hälsofrågor.

Bild, slöjd och musik

Eleverna utvecklar...

- sin kreativitet, nyfikenhet, ansvarstagande, självständighet och förmåga att lösa problem,
- sin förmåga att kunna värdera och bedöma att formgivning och funktion är ett återkommande behov i det dagliga livet,
- sin medvetenhet om bilden som språk och dess roll och användning i skilda sammanhang och kulturer,
- sin förmåga att kommunicera med hjälp av egna och andras bilder,
- sin förmåga att självständigt planera arbeten och att på ett konstruktivt sätt lösa uppgifter,
- kunskaper och lust till ett kreativt skapande utifrån egna erfarenheter och intressen, nytänkande och nyskapande,
- sin förmåga att använda IT som ett stöd både för lärande och musicerande samt som redskap för skapande i olika former.

Hem- och konsumentkunskap

Eleverna utvecklar...

- sin förståelse och ett bestående intresse för hur handlingar i hushållet samspekar med hälsa.

ÖVERGRIPANDE ASPEKTER

Skolans alkoholförebyggande arbete har inte någon väldefinierad plats i skolans verksamhet. I kursplanerna finns inga mål uppsatta som anger hur undervisningen ska bedrivas, vilket medför att alkoholfrågorna riskerar att "trilla mellan stolarna" när skolan planerar och genomför sin verksamhet. Det krävs därför att varje skola tar ansvar och själv skapar en bra miljö för det alkoholförebyggande arbetet. I detta avsnitt behandlas ett urval av de viktigaste kriterierna för att skolan skall lyckas med sitt preventionsarbete.

Skolplaner och arbetsplaner

För att skapa en röd tråd i skolans alkoholförebyggande arbete förespråkas att en arbetsplan för alkoholarbetet med tydliga och utvärderingsbara mål tas fram. Processen för att arbeta fram detta får gärna vara bred och omfatta alla i skolan samt föräldrar och intresseorganisationer på orten.

Resurser

Personalen som ansvarar för det alkoholförebyggande arbetet bör ha goda kunskaper om alkohol och den utbildning som hör till. Skolan bör avsätta ekonomiska och/eller personella resurser som är tillräckliga för att planera, genomföra och följa upp undervisningen. Därtill bör skolan ha tillgång till, och använda, moderna läromedel som bygger på affektiva samt elevaktiva metoder och arbetsätt.

Kompetensutveckling

Skolan bör ha en långsiktig och planerad kompetensutveckling inom det alkoholförebyggande arbetet som även involverar den pedagogiska personalen. Kompetensutvecklingen bör baseras på skolans, arbetsenheternas och de enskilda medarbetarnas behov.

Förhållningssätt

I likhet med skolplaner och arbetsplaner för alkoholarbetet bör personalen ha ett genomtänkt och reflekterande förhållningssätt till undervisningen. Undervisningen bör ha en hög status på skolan och kom ihåg att ledarens motivation och kompetens har stark påverkan på hur väl målen uppnås.

Organisation

Det alkoholförebyggande arbetet kräver att skolan har en personell organisation som säkerställer långsiktighet. Med det menar vi att skolan bör göra sig mindre beroende av enskilda eldsjälar, engagerad elevvårdspersonal eller externa medverkande.

Regler och handlingsprogram

Skolan ska ha tydliga och välkända regler för alkohol i anslutning till skolan. Till reglerna, som följs upp och kontrolleras, ska tydliga och väl förankrade handlingsprogram kopplas.

Samverkan

Den alkoholförebyggande undervisningen bör ske i samverkan mellan olika ämnen, arbetsenheter och personalkategorier. Skolan ska samverka med föräldrar och organisationer i närsamhället. Det är viktigt att dessa parter informeras om skolans målsättningar och strategier samt involveras i det långsiktiga arbetet.

Undervisningen

Den alkoholförebyggande undervisningen bör ske utifrån fakta- värderings- och beteendenaspekter. Undervisningen bäddas förslagsvis in som en del i ett bredare hälso-koncept och är främjandeorienterad snarare än riskfokuserad. I skolans undervisning kan även frågor om barn i familjer med missbruksproblem behandlas.

Elevmedverkan

Alkoholförebyggande undervisning bör utgå från elevernas förutsättningar, erfarenhet och situation. Arbets sättet bör vara elevaktiverande och därmed engagera eleverna aktivt i skolans arbete. Därtill ska skolan systematiskt försöka uppskatta hur eleverna uppfattar undervisningen samt vilken inverkan undervisningen har på elevernas kunskaper, attityder och beteenden.

Uppföljning

Skolan bör dokumentera, följa upp och utvärdera sina insatser inom det alkoholföre-

byggande arbetet. Mätningen ska då ske på ett sätt som är relevant i förhållande till uppsatta mål och valda strategier. Utvärderingen utgör grund för en fortlöpande omprövning av arbetsplanen. Eventuella resultat kommuniceras förslagsvis ut till föräldrar och närsamhälle.

SKOLPOLICY INOM ALKOHOL

I följande kapitel ges en övergripande guide över hur skolan kan arbeta fram en policy i fråga om alkohol.

En policy måste först och främst svara mot elevernas behov. Den ska vara en del av övergripande information, förebyggande och genomförande strategier som skall ingå i skolans övergripande arbete med eleverna. Skolan bör dokumentera, följa upp och utvärdera sina insatser inom det alkoholförebyggande arbetet. Mätningen ska då ske på ett sätt som är relevant i förhållande till uppsatta mål och valda strategier. Utvärderingen utgör grund för en fortlöpande omprövning av arbetsplanen. Eventuella resultat kommuniceras förslagsvis ut till föräldrar och närsamhälle.

Steg 1, Förarbete till skolpolicy

1. Skapa förtroende och engagemang i skolan

- Samla ihop personer till en arbetsgrupp. Policyn kommer att påverka alla i skolmiljön; rektorer, lärare, elever, föräldrar, lokala butiker och arbetsgruppen bör innehålla representanter från varje grupp.
- Utse en gruppansvarig som kallar till möten och som ser till att policyn verkligen skrivs.
- Medlemmarna i arbetsgruppen bör informeras om hur lång tid det tar att utforma och genomföra policyn.

2. Gör en behovsanalys; Genomför enkät bland personal, elever och föräldrar för att identifiera erfarenheter och behov.

3. Förstå legala skyldigheter; Vad kan och skall skolan enligt lag göra?

4. Se till att handlingsprogram existerar; Vad gör vi med dem som uppvisar problem och vart vi vänder oss?

5. Besluta om innehållet i skolpolicyn; Vad förväntar vi oss?

Viktigt att tänka på:

- Överträdelser måste tas på allvar från början.
- Konsekvenser måste omgående implementeras:
 - de skall vara rättvisa och konsekventa
 - de skall vara möjliga att implementera
 - de skall överensstämma med skolans ordningsregler.

Steg 2, Samla ihop underlag och skriv skolpolicyn

Underliggande principer

Syftet med policyn

Definitioner

Vilka grupper berörs?

Vem har det övergripande ansvaret?

Detta gäller på vår skola!

Förebyggande

Behovsanalys, vad är problemet? Vad vill vi uppnå?

Urskilj de viktigaste frågorna/problemen.

Handlingsplan för skolans förebyggande arbete: Definiera de områden som policyn omfattar.

Identifiera ansvarsfördelning mellan de olika områdena: Exempel: Rektor, ansvarig lärare, alkoholförebyggande grupp, elevhälsan, osv. Handlingsplan vid misstanke om missbruk/riskbeteende. Hur kan vi koppla samman policy med andra strategier?

Identifiering

Beskriv hur ni kan och skall identifiera alkohol och andra substanser:

- Utbilda personal i hur problem kan identifieras.
- Utforma metod för att avslöja problem.
- Utforma metod för att arbeta med föräldrasamverkan i samband med identifiering.
- Utforma metod för att arbeta med eleverna i samband med identifiering.

Åtgärder

Beskriv när och hur skolan ska ingripa om regler inte följs:

- När kommer skolan att agera?
- Vilket stöd kommer att erbjudas till dem som ligger i riskzonen?
- Vilket stöd kommer att erbjudas till dem som har problem?
- Vilket ansvar har olika personer på skolan?
- Lagliga möjligheter?

Konsekvenser

Uttryck tydligt vilka konsekvenser överträdelser får:

- Kortsiktiga och långsiktiga konsekvenser för överträdelser av regler i policyn.
- Konsekvenser för varje specifik överträdelse eller för generella överträdelser.
- Konsekvenser för återkommande överträdelser.
- Metod för att kontakta föräldrar.

Steg 3, Vad kan vi göra?

Skolpersonal? Föräldrar? Elever? Närsamhälle? Hit kan du vända dig!

Steg 4, Kommunikationsplan

Identifiera strategier för att informera skolan och närsamhället om policyn:

- För ut budskap i nyhetsbrev till föräldrar och närområde.
- Förse föräldrar med riktlinjer som går hand i hand med policyn.
- Dela ut informationsblad och diskussionsunderlag för lärar- och föräldrakonferenser.
- Ta fram en gemensam informationskampanj på skolan där eleverna involveras.

Steg 5, Skapa kontinuitet

Introducera policyn inför varje nytt skolår vid möten med elever och föräldrar.

Lägg in policyn i lärarnas handböcker eller på hemsidan.

Påminn om policyn under terminens gång.

Låt all personal, elever och föräldrar få en kopia av policyn.

Steg 6, Utvärdera skolpolicyn

Syfte

- Hur bra har policyn utvecklats och implementerats?
- Hur väl har målen och det verkliga resultatet uppfyllts?

Innehåll

- Ta fram en utvärderingsplan i samband med framtagandet av policyn. Utvärderingsplanen måste tydligt beskriva vad som ska utvärderas och hur implementeringen kan övervakas.
- Bestäm ansvarig för att genomföra utvärderingar.
- Schemaläggning av regelbundna utvärderingar.
- Informationen måste komma från olika grupper (rektorer, lärare, elever och föräldrar).

Frågor att tänka på vid utvärderingen

- Känner alla till policyn och hur väl kan de innehållet?
- Har den nått önskad effekt?
- Hur många överträdelser skedde förra mätperioden och vilka var omständigheterna?
- Finns det möjligheter att utforma nya program/policys eller resurser för att stödja processen?
- Finns det problem/frågor som inte policyn täcker in?
- Är procedurerna i policyn realistiska?
- Behöver policyn förnyas som en konsekvens av nya trender eller problem, till exempel förändrat elevbeteende eller ny skolkultur?
- Feedback från dem som använde skolpolicyn.

FÖRÄLDRA-SAM-VERKAN

Skolan kan göra en hel del, men inte allt! Många föräldrar är ovana att vara aktiva i skolan, men de är för det mesta nyfikna på hur skolan arbetar med de här frågorna och uppskattar vanligtvis att få reda på hur arbetet framskrider. Erfarenheter visar att en klass, där föräldrar har bra kontakt och är vana att diskutera öppet med varandra, relativt snabbt kan agera då problem uppstår i klassen.

Speciellt när det gäller områden som alkohol kan föräldrar bli skuldyngda. Därför kan det vara bra att bjuda in till samtalskvällar eller studiecirkel, där föräldrarna kan diskutera med varandra utan att deras egna barn deltar. Det kan även vara intressant och givande att bjuda in andra ungdomar än egna till dessa möten. Det har ofta visat sig att det ger aha-upplevelser och kan kännas som en befrielse för föräldrar att höra hur andra ungdomar tänker och tycker. Att anordna vanliga föräldramöten har dock fördelen att de flesta föräldrar kommer dit, något som kan äventyras om ett särskilt alkohilmöte arrangeras. Föräldrasamverkansprogrammet i *Prata om alkohol* skall vara en viktig uppgift för klassföreståndare/mentor. Föräldrasamverkan i *Prata om alkohol* omfattar sex olika steg. Som lärare bestämmer ni självfallet själva vilka steg ni vill jobba med. Följande punkter bör dock tas upp tillsammans med föräldrarna:

- Om alkohol bjuds hemma?
- Vilka gränser och regler vi ska ha?
- Vad kan vi gemensamt komma överens om?
- Peppa föräldrarna.

ENKÄTFÖRSLAG:

1. Nämn tre viktiga och grundläggande värderingar om **alkohol** som du som förälder tycker att skolan ska förmedla till ditt barn.

2. Vad lärde du dig själv i skolan om alkohol som du har haft nytta av i livet?

3. Om du vore lärare/skolpersonal – hur skulle du då välja att arbeta alkoholförebyggande med eleverna?

4. Vilka regler tycker du att skolan ska ha angående alkohol?

5. Ge tre goda råd till läraren/skolpersonalen för att dina föreslagna regler om alkohol ska fungera.

6. Vilka åtgärder anser du att vi ska vidta om någon inte håller sig inom skolans regler?

7. Övriga åsikter

Steg 1

Inledande enkätundersökning i syfte att få en bild över föräldrars syn på hur skolans utbildning och regler kring alkoholfrågor ska utformas och fungera. Ett tips är att använda enkäten som en grundpelare för skolans policyarbete inom alkohol. Enkäten kan riktas till en av föräldrarna eller till båda.

Steg 2

Föräldrapass 1, "Hur jobbar vi preventivt med alkohol i skolan/klassen?"

Syfte. Att informera och samverka med föräldrar när det gäller skolans preventiva alkoholarbete.

Aktiviteter.

- Ge exempel på ledord ni har pratat om och dess betydelse. (Exempel på ledord: moral, respekt, attityd, inte bjuda hemma, inte köpa ut, nolltolerans, varna för svart sprit, osv.)
- Berätta om de pass ni genomfört och ska genomföra tillsammans med eleverna och ge exempel på olika teman som behandlas.
- Berätta om de förslag som föräldrarna lämnat.
- Gå igenom modellen för "Föräldrasamverkan" med olika träffar.
- Få föräldrarna att ställa sig bakom ett gemensamt uppdrag mot alkohol för unga under 18 år.

Uppropsförslag. Föräldrar måste ta sitt ansvar för att minska alkoholbruket bland ungdomar. Gemensamt ska vi se till att inte en enda ung människa går under i missbruk. För att lyckas krävs det föräldrasamverkan.

1. Drick inte hembränt!
2. Bjud inte någon under 18 år på alkohol!
3. Anmäl till polisen, när det kommer till er kännedom, att någon tillverkar eller langar sprit!
4. Kontakta föräldrarna, om ni ser, att unga människor, som ni känner, är påverkade!
5. Ta hand om och/eller skaffa hjälp, om ni påträffar en redlost berusad ung människa!
6. Vistas utomhus i de miljöer, där ungdomar befinner sig på kvällarna!
7. Som förälder: ha kontroll över, var ditt barn är och vad det gör på kvällstid samt var vaken när ditt barn kommer hem och se efter i vilket skick han/hon är!

Steg 3

Föräldrapass 2, "Vi lär känna varandra"

Syfte. Att skapa ett nätverk bland vuxna, så att vi kan hjälpa varandra i vårt dagliga arbete med barnen i skolan och på fritiden.

Aktivitet. Temakväll där föräldrarna berättar lite om sig själva och om sina yrken. Man gör också en inventering av olika kompetenser och undersöker vilka som är intresserade att komma till skolan och berätta om sina erfarenheter samt delta i skolans olika aktiviteter. Andra förslag till träffar kan vara "Vårmiddag", Vårfest, "Curlingkväll", "Soppkväll", "Tipspromenad", "Dropp in", osv.

Steg 4

Föräldrapass 3, "Prata om aktuella problem"

Syfte. Lära känna föräldrar och alla barnen i klassen och att ge föräldrarna en chans att

ta upp aktuella problem både i föräldragrupper och i elevgrupper.

Aktivitet. Träffa elever och föräldrar eller bara föräldrar tillsammans. Det bestämmer du själv! På detta möte behöver du som lärare inte vara med. Ibland kan det faktiskt vara bra att läraren inte är med.

Förslag till olika diskussionsfrågor. Hur länge får barnen vara ute på vardagar och helger? När ska våra barn sova? Kalas och föräldrafria fester? Egna förslag från föräldrar

Steg 5

Föräldrapass 4, "Jobba med fiktiva case"

Syfte. Att i klassen jobba med aktuella problem och förebygga kommande problem.

Välj ut case och övningar som ni genomför gemensamt med elever och föräldrar "Heta stolen", "Fyra Hörn" och "Forumspel".

Steg 6

Föräldrapass 5, "Teater, bild och utställning"

Syfte. Sammanfatta vad lärare, fritidspersonal, elever och föräldrar tillsammans har gjort under skoltiden när det gäller alkoholförebyggande frågor.

Aktivitet. Detta pass är en sammanfattning över vad ni gjort under skoltiden. Passet kan innehålla olika teman ni jobbat med; teckningar, dikter, olika små rollspel, osv.

GÄLLANDE LAGSTIFTNING

Alkohollagen (1994:1738)

Alkohol får inte säljas, serveras, lämnas som gåva eller erbjudas till någon under 20 år, med undantag för folköl där åldersgränsen är 18 år. Den som gör detta gör sig skyldig till langning. Det är enl. lag förbjudet att inneha hembränd sprit, oavsett ålder.

Socialtjänstlagen (2001:453) 14 kap 1§ (även Skoll 1 kap 2a §)

All personal inom skolan är skyldig att göra en anmälan till socialtjänsten vid misstanke om att barn och ungdomar under 18 år far illa, t. ex. vid användningen av droger.

Skollagen (1985:1100) 1 kap 2a §

Skolan har en skyldighet att samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs, om barn och ungdomar under 18 år far illa.

Arbetsmiljölagen (1997:1160) 1 kap 1 §

Skolan är skyldig att förebygga ohälsa och olycksfall samt uppnå en god arbetsmiljö.